

Jakob Kaiser – německý politik mezi Východem a Západem

Werner Conze: Jakob Kaiser, Politiker zwischen Ost und West 1945–1949. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz 1985, 294 stran.

Osobností Jakoba Kaisera se zabývá několik biografii, které postupně zachycují různá období jeho bohatého života. Dvousvazková publikace od Ericha Kosthorsta,¹ vydaná v roce 1967, se zabývá činností Jakoba Kaisera v křesťanském dělnickém hnutí před rokem 1933. Práce Elfriede Nebgenové,² vydaná ve stejném roce, se věnuje jeho působení v odboji proti Hitlerovi. V další biografii zachycuje Werner Conze politické působení Jakoba Kaisera v letech 1945–1949. Na tuto práci pak navazuje opět kniha E. Kosthorsta,³ vydaná v roce 1985, která zachycuje působení Jakoba Kaisera jako spolkového ministra pro vše-německé otázky v letech 1949–1957.

Dále se ve své recenzi budu zabývat již jen publikací Wernera Conzeho s názvem Jakob Kaiser, Politiker zwischen Ost und West 1945–1949. Její autor si vytkl nelehký cíl – na základě pramenů osvětlit Kaiserův politický boj z let 1945–1949. Je snad zbytečné příliš zdůrazňovat, že jde o léta zásadních rozhodnutí v německých poválečných dějinách. Do tohoto období samozřejmě patří i vznik „německé otázky“.

Autor v recenzované publikaci zachycuje Kaiserovu mimořádnou aktivitu jako spoluzakladatele Křesťansko-demokratické unie Německa (CDU) v Berlíně a vedoucího činitele této strany, a to i v podmínkách dělení Německa podle okupačních zón a počínající studené války. Jakob Kaiser je politik, který se pokoušel zabránit rozdělení svého národa a dosáhnout jednoty mezi spojenci.

Prameny, z nichž při zpracování této publikace vycházel Werner Conze, jsou bohaté, i když ne vždy stejně uspokojivé. Poměrně chudší na prameny je doba od počátku berlínské blokády až do založení Spolkové republiky Německo. Nejvíce pramenného materiálu pochází z Kaiserovy pozůstalosti, originály i opisy, část poskytl archiv Dörpinghaus, jednotlivé prameny pak archivy CDU a SPD.

Úvodem publikace autor charakterizuje historické období let 1945–1949, kdy možnosti politického působení byly značně omezené a kdy nebyla vytvořena žádná německá vláda. Lidé, kteří byli propuštěni z vězení, nebo se vrátili z emigrace, se v politické sféře uplatňovali jen na místní či regionální úrovni a často postrádali širší přehled o situaci v Německu či o evropských vztazích vůbec.

V popředí snah Jakoba Kaisera v počátečním období zůstával jeho starý cíl z let odboje: obnova odborů jako jednotné organizace.⁴ Kromě toho usiloval i o založení politické strany. Toto jeho úsilí bylo završeno vytvořením Křesťansko-demokratické unie Německa.

V období let 1945–1946 se stále více vyhraňovaly rozdíly mezi západními okupačními zónami a sovětskou okupační zónou v Německu. V té době se Jakob Kaiser dostává do čela CDU, ale uvědomuje si, že se jeho politické představy stěží uskuteční v sovětské okupační zóně Německa, přesto se zde rozhodl aktivně působit ve veřejném životě. Musel se proto stále vypořádávat s Ulbrichtovou a Grotewohlovou politikou socialistické jednoty Německa i s propagandou KPD „národní jednoty“.⁵ Hlásil se též k socialismu, ale ke „křesťanskému“, odmítal marxismus, socializaci všech výrobních prostředků i třídní boj. Proti kolektivismu stavěl důstojnost lidské osobnosti.⁶ Neustále udržoval kontakty s lidmi z americké a britské okupační zóny Německa. Také při přípravách prvního sjezdu CDU se snažil zajistit maximální účast lidí z těchto západních zón.

Velikou práci vykonal Jakob Kaiser, jak autor dokládá na základě četných dokumentů, při přípravách obecních voleb i voleb do zemských sněmů v sovětské okupační zóně na podzim roku 1946. Politické strany, které SED považovala za buržoazní, byly sice tolero-

vány, ale v praxi narážely na obtíže. Byly sjednoceny v „jednotné frontě antifašistických stran“. V té době ještě existovala svoboda kritiky, i když její možnosti byly značně omezené.

Postupně se však vztah mezi CDU a SED (Jednotnou socialistickou stranou Německa) zhoršoval a šel ke konfliktu. CDU totiž důsledně hájila parlamentní systém. V období po zemských volbách se do popředí propagandy SED dostal cíl „jednotného Německa“. Jakob Kaiser chtěl v té době předložit vlastní národněpolitickou koncepci a vystupoval proti totalitním nárokům SED. Pokoušel se získat předsednictví v zahraničněpolitickém výboru CDU, snažil se z německých stran vytvořit národní reprezentaci, avšak jeho záměry ztroskotaly. SED pokračovala ve své iniciativě za „jednotné Německo“ podle vlastních směrnic a vystoupila s návrhem ústavy Německé demokratické republiky.

Situace na Londýnské konferenci⁷ v lednu 1947 způsobila, že Jakob Kaiser musel své představy o národním zastoupení Němců přehodnotit. Propagoval myšlenku mírové smlouvy místo nějakého oktrojovaného statutu či dekretu. „Mírová smlouva však vyžadovala reprezentaci německého mezinárodněprávního subjektu.“⁸

Moskevská konference ukázala, jak malé vyhlídky má Kaiserův projekt. Plány na vytvoření německé ústřední správy a sestavení provizorní německé vlády ztroskotaly na nemožnosti sjednotit základní americké a sovětské představy. Po neúspěchu snah o německou jednotu v létě roku 1947 rychle pokračovalo rozdělování Německa. Jakob Kaiser se přesto stále pokoušel o spolupráci, neodmítal „jednotnou frontu“, ale nezapomínal na smysl základů demokracie, na toleranci a na právní jistoty.⁹

Postupně se zvyšovalo napětí mezi Kaiserovou CDU a SED. SED organizovala hnutí „lidového kongresu“ za „jednotné Německo“ a chtěla, aby se ho účastnila také CDU. Jakob Kaiser se snažil zabránit prohlubování rozkolu v německém národě, znovu se pokoušel vysvětlovat vlastní chápání německé demokracie v daných mezinárodněpolitických podmínkách. Jeho snahy však již neměly naději na úspěch. V sovětské okupační zóně byla činnost CDU stále více omezována, až nakonec zcela ztratila nezávislost.

Německo bylo rozděleno na „západní“ a „východní“ část. Vytvořením Spolkové republiky Německo byla završena dramatická etapa v životě Jakoba Kaisera, v níž se stal spoluzakladatelem a předsedou CDU v Berlíně a v sovětské okupační zóně. Nakonec byl Sovětskou vojenskou správou zbaven možnosti aktivně působit a přešel k otevřenému boji proti skrytému násilí a „nové totalitě“.¹⁰

Na závěr své recenze bych chtěla říci, že Conzeho biografie o Jakobu Kaiserovi přispívá nejen k hlubšímu pochopení doby, kdy došlo k rozdělení Německa, ale i k dobré orientaci ve vnitroněmecké situaci i ve všech mezinárodněpolitických souvislostech té době. Proto je vhodnou pomůckou především pro historiky a pracovníky v oblasti mezinárodních vztahů, stejně jako pro studenty humanitních oborů.

Ivona Řezanková

¹ Kosthorst, E.: Jakob Kaiser. 2 sv. Stuttgart 1967.

² Nebgen, E.: Jakob Kaiser. 2 sv. Stuttgart 1967.

³ Kosthorst, E.: Jakob Kaiser, Bundesminister für gesamtdeutsche Fragen. Stuttgart 1985.

⁴ Viz Conze, W.: Jakob Kaiser, Politiker zwischen Ost und West 1945–1949. Stuttgart 1985, s. 11.

⁵ Viz tamtéž, s. 62.

⁶ Viz tamtéž, s. 65.

⁷ Viz tamtéž, s. 136.

⁸ Tamtéž, s. 136.

⁹ Viz tamtéž, s. 161.

¹⁰ Viz tamtéž, s. 254.